

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a komparatistiky

Filologie
Obecná a srovnávací literatura

Tomáš Koblížek

**Interpretační sémantika
jako příspěvek k recepci literárního textu**

**Interpretative Semantics
as a Contribution to Reception of a Literary Text**

Teze disertační práce

Vedoucí práce: Mgr. Martin Pokorný, Ph.D.

2014

Tématem předkládané práce je projekt interpretační sémantiky, jež ve svých textech průběžně rozvíjí francouzský lingvista François Rastier. Cíl práce je dvojitý: jednak představit a dále rozvést základní principy této teorie, jednak poukázat na možné uplatnění Rastierova projektu při interpretaci a analýze literárních textů.

I.

Východisko práce představuje tvrzení, že Rastierovu sémantiku lze odstínit oproti dvěma dominantním pozicím v moderním francouzském myšlení o literatuře. První pozici lze ztotožnit s přístupem, který v souladu s ideálem moderní lingvistiky spějí k popisu literární *langue* realizující se v konkrétních textech. Tento postoj je charakteristický pro klasické období francouzského literárněvědného strukturalismu. Autoři, kteří jej reprezentují (např. Algirdas J. Greimas, Claude Bremond nebo Tzvetan Todorov), tíhnou k představě uzavřené struktury:

1) Struktura je jednak chápána jako soubor vztahů, které jsou nezávislé na svých manifestacích a které jako takové nepodléhají proměnám, jimž podléhají manifestní vztahy (vztahy na rovině konkrétních textů, v nichž se struktura realizuje). Jedná se tedy o uzavřenost *formací*, jimž jsou jednotlivé texty podřízeny.

2) O uzavřenosti je dále možné hovořit v souvislosti s ohraničeným repertoárem jednotek (například narativních funkcí), které se podle náležitých zákonitostí realizují v textových syntagmatech. V daném případě se tedy uzavřenost netýká strukturních formací či vztahů, ale spíše možných *komponent* struktury.

3) O uzavřenosti konečně můžeme hovořit v souvislosti s pojmem *znaku*, který je chápán jako základní textová jednotka. V dané perspektivě platí, že označované se konstituuje nezávisle na uspořádání označujících v textu: identické označované je přenositelné napříč různými texty.

II.

Od konce šedesátých let minulého století se však ve francouzském myšlení o literatuře začínají prosazovat přístupy, které v podstatném ohledu problematizují nastíněnou strukturalistickou pozici. Zde se nejedná pouze o to nahrazovat jedny kategorie jinými, případně o to zpřesňovat jednotlivé pojmy strukturální poetiky. Jde spíše o kritický vztah k samotným principům příslušné teorie literatury, o snahu myslet místo uzavřené struktury strukturu otevřenou. Autory postupující tímto směrem můžeme – v rámci určitého zjednodušení – zahrnout pod označení poststrukturalisté (Julia Kristeva, pozdní Roland Barthes, Jacques Derrida ad.). Jejich přístup lze shrnout v následujících tezích:

1) Místo hlubinné strukturní roviny a roviny jednotlivých textů, které by hlubinné rovině byly

podřízeny, jsou uvažovány variabilní vztahy přímo na ploše textu, které jsou na hlubinné rovině nezávislé. To znamená, jakýkoli textový prvek nyní může navázat vztah s jakýmkoli jiným textovým prvkem.

2) Není třeba vycházet z toho, že existuje soubor komponent (repertoár textových jednotek), které se v textu rozmanitým způsobem realizují. Podobně jako je otevřený soubor možných strukturních vztahů, otevírá se také pole možných prvků textu.

3) Vposledku platí, že napříč různými texty se neopakují identické označované, nýbrž význam znaku se proměňuje v závislosti na textové konfiguraci: znak se otevírá textualitě či neomezené hře označujících.

III.

Právě v kontextu těchto úvah se zabýváme sémantikou Françoise Rastiera, jejíž principy nelze bezevšeho ztotožnit ani s jednou z uvedených pozic. Pokud se zaměříme na pouhé reálie, můžeme sice konstatovat, že Rastierovo myšlení se rozvíjelo na pozadí klasického strukturalismu. François Rastier byl Greimasovým žákem a spolupracovníkem, dokonce je spolu s Greimasem podepsán pod jednou studií ve sborníku *Du sens*. Nicméně zároveň je zřejmé, že Rastier postupně – především v textech z osmdesátých let – míří ke svérázné, tzv. *interpretační sémantice*, která se v podstatném ohledu liší od nauky jeho učitele, ale kterou zároveň nelze ztotožnit s přístupy poststrukturalistů.

Rastierova sémantika je svébytná: Nacházíme v ní sice strukturalistické téma plně struktury, ovšem v daném případě se jedná o jinou uzavřenost, než je uzavřenost určitého repertoáru prvků či strukturního invariantu. Vyjádřeno konkrétněji, místo prizmatu *uzavřenosti* odpovídá rastierovské sémantice prizma průběžného *uzavírání* textové struktury v daném kontextu. Místo vyhraněného strukturního modelu je této sémantice bližší představa momentální stabilizace textu, který v dané jazykové a mimojazykové situaci nabývá určité významové kontury.

Pokud bychom i přesto chtěli spojovat rastierovskou sémantiku s přístupem, v rámci něhož je princip textové *langue* vyloučen, pak ji tedy stejně dobře nemůžeme ztotožnit s pozicí, v níž by struktura textu byla popisována jako cosi neustále rozvolněného. V rámci interpretační sémantiky platí, že text není jednoznačně určován žádným ahistorickým strukturním vzorcem, a přesto se uspořádává do určité formy, text není pouhou reprezentací hlubších strukturních vztahů, a přesto neprezentuje pouhé dění, nýbrž skutečnou strukturu smyslu.

Jestliže tento přístup vztáhneme ke třem výše uvedeným rubrikám, můžeme formulovat následující teze:

1) Zatímco představitelé klasické fáze francouzského literárněvědného strukturalismu nezřídka

pracují s představou uzavřeného souboru strukturních vztahů, které je možné vytknout napříč jednotlivými texty, rastierovské sémantice odpovídá představa textu, který není ve své struktuře apriori vymezen, ale který přesto krystalizuje do určitého tvaru.

2) Jestliže je u Bremonda popisována specifická *langue* literárních textů, jež představuje repertoár možných textových jednotek, Rastier existenci textových jednotek nepopírá, nicméně chápe je jako entity ustavující se přímo na rovině konkrétního textu, nikoli na rovině vůči textu vnější. V rámci interpretační sémantiky se předpokládá, že každý text více méně typicky člení vlastní významové a výrazové jednotky a nepředstavuje pouze povrchovou rovinu smyslu.

3) A konečně, zatímco klasičtí strukturalisté vycházejí z koncepce znaku, která – přinejmenším z hlediska Derridova dekonstrukčního čtení – předpokládá nezávislost označujících vůči označovaným, Rastier připouští, že členění výrazu v tom kterém textu je významově relevantní. Nicméně v rámci interpretační sémantiky jednoznačně neplatí radikální tvrzení, že odlišnému uspořádání výrazu nutně odpovídá odlišné členění obsahů. Výraz je mnohem spíše možným interpretantem textu, nikoli strukturou, která by pokaždé nově artikulovala významové jednotky.

IV.

Tyto jednotlivé aspekty Rastierovy sémantiky rozebíráme podrobněji ve čtyřech kapitolách, v nichž jsou jednotlivé teze také ověřovány na literárních textech:

(1) Tématem první kapitoly je fenomén vnitřní provázanosti a strukturace textu. Východiskem je tvrzení, že provázanost textu je pouze obtížně uchopitelná, pokud se pohybujeme v rámci paradigmatu věty. Vymezeny jsou tři typy hranic, které s sebou větné paradigma nese: věta neumožňuje spojovat větné členy, mezi nimiž není bezprostřední syntaktické pouto (např. člen závislý na přísudku a člen závislý na podmětu); věta se v textu uzavírá vůči jiným větám (syntaktický strom lze vytvářet pouze v rámci dané věty, ale neexistují syntaktická pravidla pro spojování jednotlivých vět); a konečně, větný princip neumožňuje popisovat vztahy mezi prvky spadajícími na různé jazykové roviny (např. mezi lexemi a morfémy). Tuto ohraničenost pak lze konstatovat nejen v případě věty v úzkém slova smyslu, ale také u větných modelů, s nimiž pracuje literární věda, tj. v případech, kdy je text pojímán jako velká věta (poukázat můžeme na naratologické modely T. Todorova a raného R. Barthese).

Vlastní Rastierův textový model, který na uvedená omezení větného paradigmatu reaguje, nevychází ze syntaktických vazeb, tj. z hierarchických vztahů řízení a podřízenosti mezi větnými členy, ale z vazeb konkordančních. Popisovány jsou tzv. isotopní vztahy mezi významovými rysy (tj. mezi opakujícími se sémy), aniž je brán ohled na to, v jaké syntaktické pozici a v jaké větě se termíny

vykazující tyto rysy vyskytují. Isotopní vztahy tak můžeme konstatovat mezi termíny spadajícími do různých vět, mezi syntakticky nespojitými termíny jedné věty a mezi termíny spadajícími na různé jazykové roviny. Právě tyto apriori nevymezené, isotopní vztahy jsou označeny jako vztahy textové. Na jejich základě vznikají soubory isotopních, tj. opakujících se obsahů, které daný text charakterizují (prostřednictvím iterovaných sémů se např. vyděluje téma smrti a života, přírody a kultury apod.).

V další části kapitoly rozlišujeme prvky obsahu, které do isotopních souborů vstupují. Jednak můžeme tyto prvky rozlišit z hlediska způsobů aktualizace: zde na jedné straně stojí tzv. inherentní sémy, tj. sémy spadající do funkčního, společensky nepříznačového systému jazyka, na druhé straně stojí tzv. sémy aferentní, které jsou buď produkovány v daném textu, nebo se ustavují na rovině nějakého sociolektu či idiolektu. Vedle toho vstupuje do hry rozlišení sémů z hlediska jejich významové funkce. Rozlišeny jsou sémy generické, které vsazují různé sémémy do stejné třídy, a sémy specifické, které je diferencují (např. sémém „vlk“ a sémém „pes“ vykazují společný generický sém /zvíře/ a specifické sémy /divoké/, resp. /ochocené/, které tyto sémémy odlišují). Tomuto dvojímu dělení sémů pak odpovídají různé typy isotopií, lze popisovat isotopie generické, specifické, inherentní a aferentní.

V poslední části kapitoly vycházíme z tvrzení, že soubory isotopních sémů jsou z principu nestrukturované. Prvky, které se do těchto souborů vřazují, pojí pouze fakt, že se jedná o prvky *identické*. Nicméně platí, že tato nestrukturovanost textu je pouze relativní. Jednotlivé isotopní soubory je totiž možné vsazovat do struktury, stávají se z nich vlastní uzly strukturních vztahů (soubor sémů /zvíře/ a soubor sémů /člověk/ mohou v textu vystupovat např. jako protějšky). Při popisu těchto vztahů nevycházíme z představy hlubinné struktury, která by v každém textu předznačovala – a tím ohraničovala – možné způsoby jeho uspořádání. Ke strukturaci nyní dochází přímo v konkrétním textu, kde se soubory isotopních sémů propojují velmi rozmanitě, vzhledem k danému mluvnímu kontextu, nejen v souladu s jediným strukturním vzorcem.

Jak se ukazuje, specifický rys předkládaného textového modelu spočívá v tom, že jsou v něm vyvažovány dva komplementární kroky. Na jedné straně je za pomoci pojmu isotopie překročen větný (hierarchicko-syntaktický) model textu, na druhé straně je popisována struktura ustavující se na isotopním základě. Tato komplementarita si zaslouží pozornost nejen vzhledem k tomu, že jsou v ní rozlišeny dva momenty, které na první pohled mohou splývat, tzn. strukturovanost a provázanost textu. Důležitý je také fakt, že se v rámci takto koncipované teorie jednoznačně neuplatňuje již zmíněný dualismus uzavřené a otevřené struktury. Odstup od určitého typu strukturované jednoty (větný model) tedy není popřením strukturované jednoty vůbec (struktura isotopních souborů).

(2) Druhá kapitola je věnována otázce základních textových jednotek, tzn. je dále rozvíjeno téma

isotopních souborů jako stavebních kamenů textu. Zde nejprve načrtáváme obecně jazykovědný kontext a stavíme proti sobě dvě lingvistické tradice: tradici logicko-gramatickou a tradici rétoricko-hermeneutickou. Obě tradice se liší především postojem k otázce, jak pojímat vztah mezi textem a mimojazykovou skutečností. V prvním případě je sémantická hodnota textu určována tím, k jakým mimojazykovým objektům text referuje. Text je chápán jako reprezentace mimojazykové skutečnosti, která určuje jeho význam (*signification*). Oproti tomu v rámci tradice rétoricko-hermeneutické, k níž se Rastier přiklání, není význam textu dán bezprostředním vztahem k označovaným předmětnostem, ale kontextem, který zahrnuje jak momentální pragmatické okolnosti a širší kulturní kontext, tak okolnosti jazykové: funkční jazyk, sociolekt a především specifické uspořádání daného textu. Souhra těchto různých kontextů určuje textový smysl (*sens*).

V úzké souvislosti s tímto vymezením pak Rastier problematizuje předpoklad – opět spojený s logicko-gramatickou tradicí –, podle něhož je smysl pouhou realizací významového invariantu ustaveného v rámci příslušné *langue*. Rastier oproti tomu opět tvrdí, že smysl textu není pouze vtělením významové hodnoty dané v jazykovém systému, ale právě výsledkem souhry různých, proměnlivých determinant, mezi něž spadají jak funkční jazyk a sociolekt (tedy určitá jazyková paradigmata), tak kontext mimojazykový. Jazyková paradigmata je pak třeba chápat pouze jako soubory norem, které se spolupodílejí na konstituci smyslu, nikoli jako soubory pravidel, která smysl bezprostředně určují.

Tyto obecné předpoklady se pak specifickým způsobem promítají do Rastierova pojetí textových jednotek, tzv. *pasáží*. Platí, že v rámci interpretační sémantiky nelze textové jednotky vymezit *apriori*, jako invarianty, a to ani na straně výrazu, např. jako dané veršové formy, ani na straně obsahu, např. jako invariantní narativní funkce. Rastier místo takovýchto předem vytčených forem, vymezených v textové *langue*, definuje textové jednotky jako diferenční hodnoty, které se ustavují přímo v textu ve vztahu k jiným hodnotám, tj. ve vztahu k jiným textovým jednotkám. Hodnotové vymezení textových jednotek se přitom týká obou textových rovin. Diferenčně vymezená pasáž na rovině výrazu je označena jako extrakt, diferenčně vymezená pasáž na rovině obsahové je označena jako fragment.

V další fázi výkladu se pokoušíme obě roviny pasáží vymezit prostřednictvím několika základních funkcí. Jednak se zabýváme tím, jakým způsobem může být extrakt (výrazová rovina pasáže) relevantní pro fragment (obsah či téma pasáže). Extrakt například může signalizovat sevřenost fragmentu (grafické či rytmičné shody signalizují přítomnost jednoho tématu), případně může napomáhat k aktualizaci některých sémů (například přenos sému z jednoho jazykového termínu do druhého je motivován zvukovou shodou). Na druhou stranu platí, že sám fragment může napomoci tomu, abychom některé prvky výrazu chápali jednotně, jako doprovodné znaky tématu.

V další části kapitoly se pak podrobněji věnujeme nejdůležitějším charakteristikám pasáží, jakožto jednotkám vymezovaným v rámci rétoricko-hermeneutického přístupu, a to v kontrast ke znakům, jako textovým jednotkám popisovaným v rámci přístupu logicko-gramatického:

Hlavní rozdíl mezi pojmem pasáže a pojmem znaku spočívá v kontextovém zakotvení. Zatímco pasáž je vázána na uspořádání textu jakožto souboru diferenčních hodnot (nějaké téma se v textu profiluje ve vztahu k jiným tématům), znak (např. invariantní téma a invariantní formu jeho vyjádření) lze identifikovat nezávisle na takovém uspořádání – znak je v tomto smyslu kontextově autonomní. – Tento rozdíl můžeme shrnout pomocí pojmů *kontextualizace* a *dekontextualizace*.

Dále platí, že na rozdíl od znaku nemusí být pasáž v textu nutně lokalizována. O jedné pasáži lze tedy hovořit také tehdy, když se neváže ke konkrétní textové fázi či konkrétnímu textovému místu (významové rysy určující nějaké téma či postavu bývají běžně rozptýleny napříč textem). To je dáno tím, že pasáž se vymezuje právě a pouze hodnotově, prostřednictvím diferenčních vztahů k jiným pasážím, nikoli lokálně (pasáž běžně nelze citovat). – Tento rozdíl mezi znakem a pasáží shrnuje dvojice pojmů *lokalizovatelnost* a *difúznost*.

Vedle difúznosti pasáží lze popisovat jejich kontinuitu či prostupnost. Textové jednotky nevytvářejí – na způsob jazykových znaků – jasně oddělené segmenty, ale jeden jazykový termín může generovat více různých sémů pro více různých pasáží, případně jeden jazykový termín může generovat jeden sém, který se uplatňuje ve více pasážích. V prvním případě jde o polysémii (jeden termín „značí mnohé“, implikuje více sémů určující různá témata), v druhém případě jde o polyfunkčnost (jazykový termín poskytuje sém charakterizující naráz jak postavu, tak děj). – Tento rozdíl mezi znakem a pasáží můžeme uchopit pomocí dvojice pojmů *segment* a *kontinuum*.

Další rozdíl mezi pasáží a znakem spočívá v tom, že zatímco v logicko-gramatickém přístupu je ke každé entitě na rovině obsahu připojena právě jedna entita na rovině výrazu, v případě pasáží, tj. v případě rétoricko-hermeneutického přístupu, tato korelace nutně nevzniká. U pasáží se mohou rozmanité sémy uspořádávat do sémických svazků, aniž je shrnuje nějaký jazykový termín (sémy dané textové jednotky se rozprostírají a propojují napříč textem, téma zde není označeno explicitně). Dokonce můžeme popisovat pasáže, u nichž jakákoli lexikalizace není myslitelná (téma nelze shrnout v jediném pojmenování, může být vyjádřeno pouze textem). – Tento rozdíl shrnuje rozlišení *nutné* a *fakultativní lexikalizace*.

Vposledku pasáže pojímáme jako jednotky hierarchizovatelné. Zde jednak rozlišujeme hierarchii globální, která odkazuje na míru relevance jednotlivých pasáží pro význam celku textu (některé pasáže jsou klíčové, dokážou převrátit smysl celého textu, jiné jsou naopak pouze odbočkami – první tedy stojí výše, druhé níže v textové hierarchii). Vedle toho jsme vymezili hierarchii lokální – u ní je posuzována

relevance pasáží z hlediska jedné, vybrané pasáže: jedna pasáž je „nečitelná“ bez určitého souboru jiných pasáží, naopak jiné pasáže k vymezení jejího smyslu nijak nepřispívají. Pojetí textu jako konglomerátu pasáží se zde liší od pojetí textu jako syntagmatu znaků především v tom, že v druhém případě vůbec nevstupuje do hry hodnotová provázanost textových jednotek: text není pojat jako systém hodnot, ale jako řetězec vzájemně si vnějších jednotek. Hledisko hierarchizace, které na hodnotovou provázanost odkazuje, tedy nemůže být uplatněno. – Tento rozdíl mezi textem jako souborem znaků a textem jako souborem pasáží vcelku shrnuje dvojice pojmů *hierarchičnosti* a *ahierarchičnosti*.

(3) Ve třetí kapitole se zabýváme otázkou významové produktivity textů, tzn. otázkou, jak sám text přispívá k určování vlastního významu. Východiskem je zde obecně lingvistický model Eugenia Coșeria, který rozlišuje různé vrstvy saussurovské *langue*. V rámci tohoto rozlišení je na jednu stranu postaveno funkční paradigma jako významové jádro příslušného jazyka (jde o univerzální, společensky nepříznačkový systém), na druhou stranu jsou postaveny sociolektické normy (společensky příznačková paradigma). Ty neartikulují vlastní soubory významových rysů, nýbrž představují pouze realizační varianty funkčního systému. Rastier ve své sémantice toto rozlišení různých jazykových vrstev přebírá. Sociolekt však nechápe jako pouhou realizační variantu funkčního systému, nýbrž jako svébytnou významovou vrstvu jazyka, která artikuluje vlastní sémy (jde např. o různé žargony či společensky příznačkové formy vyjadřování). Výše jsme již zmínili, že tyto sémy jsou označeny jako sémy aferentní, zatímco sémy spadající do funkčního systému jsou označeny jako sémy inherentní.

V Rastierově modelu však narážíme na určitou obtíž. Aferentní sémy jsou totiž napříč jeho studii vymezeny dvojice: Jednak jako sémy aktualizované na základě specifické normy (sociolektu), jednak jako sémy aktualizované nezávisle na jakékoli normě, jako sémy produkované v samotném textu. Tuto komplikaci řešíme za pomoci nového rozlišení sémů: Sémy, které jsou aktualizovány na základě nějakého, *jakéhokoli* paradigmatu, označujeme jako sémy paradigmatické. Sémy, které jsou aktualizovány pouze na základě textového uspořádání, označujeme jako sémy aferentní.

V další části kapitoly vycházíme z tohoto rozlišení dvou typů aktualizace sémů, tj. z aktualizace opírající se o nějaké paradigma a aktualizace sémů produkovaných textem. Důraz klademe na druhý typ a tvrdíme, že produktivita textu je možná, pokud jsou splněny dvě podmínky: jednak se na rovině textu ustavuje figura, která motivuje přesuny sémů (tuto figuru označujeme jako textový interpretant), jednak musí být při přenosu sému zachována významová koherence – aferovaný sém je koherentní s textovou fází, do níž vstupuje.

Textové interpretanty pak dělíme do čtyř druhů: jako interpretant může fungovat místní sounáležitost (sém přenášíme z jednoho sémému do jiného sémému proto, že se oba vyskytují pospolu

ve shodné fázi textu), strukturální vztah (k přenosu dochází proto, že oba termíny jsou strukturálně propojeny), vztah mezi strukturou a strukturálním uzlem (sém přenášíme ze strukturálního vztahu do pasáže a naopak), a konečně strukturální či obsahová analogie (jde o přenášení sémů mezi analogickými strukturálními vztahy, případně mezi analogickými pasážemi).

V závěru kapitoly se zaměřujeme na specifický typ významových změn, které však už nejsou nesené vlastním uspořádáním textu, nýbrž pramení z toho, že se text průběžně, v různých fázích, napíná k odlišným jazykovým paradigmatům. Jedná se tedy o nahrazení jazykového paradigmatu, které v dané fázi textu představuje oporu interpretace, jiným paradigmatem, které nutí interpretovat text v jiné fázi odlišně. V daném případě proto nelze hovořit o aferentní aktualizaci v přísném slova smyslu, ale spíše o zvláštním typu paradigmatických aktualizací. S aferencemi tuto aktualizaci spojuje pouze to, že určité vrstvy textu se ocitají v napjatém vztahu k určitému paradigmatu. Nyní však toto napětí není dáno tím, že text produkuje vlastní význam, ale tím, že se napíná k odlišné normě či odlišnému systému jazyka, než k jakému se napínal dosud.

(4) V poslední, čtvrté kapitole se zabýváme tím, jakým způsobem se promítá do významové struktury textu jeho lineární uspořádání (Rastier hovoří o „textové taktice“). Vycházíme z tvrzení, že linearitu není třeba chápat pouze formálně, jako kategorii odkazující na určité uspořádání prvků v textové sekvenci (např. na pravidelné rozmístění obsahů do formy a b a b nebo a b b a), linearita je také nositelem interpretačních funkcí. Fakt, že určité jazykové termíny následují v textu za sebou, tedy představuje vodítko pro interpretaci těchto termínů.

Takové pojetí linearity textu stavíme vedle dvou odlišných přístupů: 1) Jednak bývá zdůrazňován afektivní potenciál lineárního uspořádání – například přesun počáteční fáze příběhu na konec vyprávění může vyvolat určité napětí a překvapení. 2) Vedle toho je linearita textu apriori chápána jako reprezentace objektivní řady událostí – linearita textu tedy mimeticky odpovídá linearitě znázorněných časových úseků. Linearita pojatá jako interpretant však nemůže být redukována ani na jeden z těchto modů: tj. ani na reprezentaci událostí, ani na prostředek literárního účinku. V rámci interpretační sémantiky je linearita především oporou při aktualizaci sémů.

S ohledem na rozlišení provedená ve třetí kapitole pak jednotlivé interpretační funkce linearity rozlišujeme vzhledem k tomu, zda jsou paradigmatické (např. z hlediska románového paradigmatu chápeme sled fází právě jako jako signál chronologického řazení vyprávěných událostí), nebo aferentní (teprve v textu samotném se odkrývá příslušná interpretační funkce linearity). Dále platí, že textová linie nemusí být operativní pouze u výpovědí, které rozvrhují určité předmětnosti, ale např. také u abstraktních uměleckých textů, které ve skutečnosti neodkazují na žádný objekt. Předmětem interpretace totiž mohou být nejen vztahy mezi znázorněnými událostmi či předměty, ale také logické

vztahy mezi významy. tj. vztahy na intensionální rovině textu. Následné fáze textu tak chápeme např. jako vyplývající z fází předešlých, nebo je chápeme jako fáze, které význam předešlých fází shrnují.

Ve zbylé části kapitoly se zabýváme jednotlivými formami provazování následných fází textu a rozmanitými způsoby, jak text jako celek může utvářet souvislou linii. Tvrdíme, že následnost mezi fázemi lze chápat jako signál toho, že tyto fáze rozvíjejí a) identické, b) ekvivalentní, c) inverzní, nebo d) obsahově různorodé pasáže. Sekvenčnost tedy hraje roli interpretantu, nakolik v daném kontextu vybízí k tomu chápat následné fáze jako části, které jsou k sobě jedním z uvedených způsobů vztažené. Tento vztah se pak navíc může rozvíjet ve dvou směrech: následné fáze buď interpretujeme na pozadí fází předešlých, nebo předešlé fáze zpětně interpretujeme na pozadí pozdějších fází.

Nejprve se zaměřujeme na texty, které v následných fázích rozvíjejí identickou pasáž. Může jít o plynulý popis postavy, objektu nebo o líčení nějaké události, tzn. následnost obsahů dovoluje tyto obsahy pojímat naráz jako součást identické pasáže či identického tématu.

Dále se zabýváme ekvivalentními vztahy mezi následnými fázemi textové linie. Zde nedochází k obohacování obsahu nějaké identické pasáže, k postupnému obohacování jednoho tématu o nové obsahy, ale k *opakování* těchto obsahů – příslušné sémy se tedy v následných fázích navrací. V případě ekvivalentních vztahů pak lze provést rozlišení mezi tzv. vztahy expanze a komprese. V prvním případě je ve vícero následných fázích rozptýlen obsah, který byl soustředěn v první fázi (konkretizaci nějakého obecného pojmenování v příkladech chápeme právě jako expanzi). V případě komprese jde naopak o následné shrnutí obsahu, který byl rozptýlen ve více předešlých fázích (např. konkrétní líčení postavy je následně shrnuto v obecném označení).

Blízko ke vztahům ekvivalence mají inverzní vztahy, kdy následná fáze opakuje sémy fází předešlých, avšak přitom jejich smysl převrací: v následné fázi se tak ustavuje protějšek či protiklad dosud řečeného (například popis odlišných povahových rysů, než jaké byly dosud líčeny, můžeme interpretovat přímo jako popis povahového protějšku). Stejným způsobem, avšak v opačném směru, může následná fáze zpětně působit na fázi předchozí. Předešlé tedy zpětně interpretujeme jako protějšek či protiklad následného.

Další lineární typ, vedle identity, ekvivalence a inverze, představuje postupné rozvíjení různorodých pasáží, které však zůstávají funkčně vztaženy. Zde následná fáze neopakuje obsahy předešlé fáze, avšak stále je na základě předchozí fáze interpretována (např. popisované konání nějaké postavy spíše chápeme jako projev sobectví než šetrnosti, pokud u této postavy byly dříve tematizovány také jiné negativní stránky). Tento vztah lze opět popsat i v opačném směru: předešlá pasáž může být zpětně interpretována na pozadí následné fáze.

Vposledku vymezujeme hranici lineárnosti. V daném případě nelze konstatovat ani vztah identity

ani vztah ekvivalence a inverze, ani funkční vztaženost různorodých pasáží. V případě takové sekvence můžeme hovořit o přeryvu či řezu v linearitě textu (náhlý vpád jiného tématu).

V závěru kapitoly se zabýváme tím, jakým způsobem se text jako celek může uspořádat do jedné linie. Nejprve rozlišujeme dva základní typy provázanosti, u nichž lze vytknout společnou významovou osu procházející celým textem. Jednak jde o textové formy, v nichž se na hlavní, konstantní pasáž napojují okrajové pasáže: příkladem je pikareskní román věnovaný jedinému hrdinovi, kolem něhož se obtáčejí různé epizody děje. Další typ představují textové linie, v nichž následné fáze pokaždé interpretujeme kumulativně na pozadí všech předešlých fází: příkladem je bildungsroman.

Vedle těchto páteřních typů rozlišujeme dvě textové linie, které zůstávají jednotné, i když nevykazují společné významové jádro. V prvním případě jde o texty, jejichž fáze pokaždé navazují na předešlou fázi, ale nutně se nevracejí k nějakému konstantnímu tématu – jde o neustálé narůstání odboček (příkladem může být Sternův *Tristram Shandy*). V druhém případě se jedná o textové linie, v nichž každou fázi interpretujeme pouze lokálně, na pozadí některé předchozí nebo následné fáze, ale nevztahujeme ji ke všem fázím. Ani v tomto případě tedy nelze vytknout společné významové jádro, a přesto se text postupně zauzluje.

Bibliografie (výběr)

Prameny:

- Ajtmatov, Čingiz. 1988. *Popraviště*. Přel. D. Šlampová. Praha: Lidové nakladatelství.
- Andjelkovski, Tašo. 2010. *Mirny*. Praha: Fra.
- Apollinaire, Guillaume. 2005. *Pásmo / Zone*. Přel. K. Čapek. Praha: Protis.
- Balzac, Honoré de. 1963. *Ztracené iluze*. Přel. M. Vlček. Praha: SNKLÚ.
- Bloy, Léon. 1969. *Chudá žena*. Přel. J. Hejduk. Praha: Vyšehrad.
- Grögerová, Bohumila; Hiršal, Josef (vyd.). 1967. *Experimentální poezie*. Praha: Odeon.
- Grögerová, Bohumila; Hiršal, Josef. 1991. *Trojcestí*. Praha: Mladá fronta.
- Harig, Ludwig. 1967. *Plaidoyer*. In: Grögerová, B.; Hiršal, J. 1967, str. 36-37.

- Charms, Daniil. 2007. *Čtyřnohá vrána a jiné taškařice*. Přel. O. Mrázek. Praha: Argo.
- Kolář, Jiří. 1994. *Básně ticha*. Praha: Český spisovatel.
- Kundera, Ludvík (vyd.). 1969. *Haló, je tady víchřice – víchřice!* Praha: Odeon.
- Moravia, Alberto. 2007. *Horalka*. Přel. J. Pokorný a A. Wildová. Praha: Academia.
- Mayröckerová, Friederike. 1967. *bei mozambique*. In: Grögerová, B.; Hiršal, J. 1967, str. 49-53.
- Nabokov, Vladimir. 2002. *Ve znamení levobočka*. Přel. P. Dominik. Litomyšl, Praha: Paseka.
- Nodier, Charles. *Úval mrtvého muže*. Přel. J. Našinec. Praha: Havran.
- Pasternak, Boris. 1986. Malá Luversová. In týž: *Vzdušné tratě*. Přel. T. Hašková a kol. Praha: Odeon, str. 42-90.
- Plathová, Sylvia. 1997. *Ariel*. Přel. J. Zábrana. Brno: Jota.
- Proust, Marcel. 1979. *Hledání ztraceného času II*. Přel. P. Voskovec. Praha: Odeon.
- Proust, Marcel. 1983. *Hledání ztraceného času IV*. Přel. J. Pechar. Praha: Odeon.
- Rodanski, Stanislas. 2005. Vertikální noc. In: *Bytosti schopné zemřít*. Přel. V. Jamek a kol. Praha: Fra, str. 103.
- Roth, Karl H. 1967. *Obětuj také ještě střevíce*. In: Grögerová, B.; Hiršal, J. 1967, str. 80.
- Sloboda, Rudolf. *Rozum*. Přel. E. Charous. Litomyšl, Praha: Paseka.
- Sloboda, Rudolf. 2005. *Láska*. Přel. J. A. Pitínský. Brno: Větrné mlýny.
- Sorokin, Vladimir. 2010. *Třicátá Marinina láska*. Přel. L. Dvořák. Praha: Pistorius & Olšanská.
- Wilde, Oscar. 2005. *Obraz Dorina Graye*. Přel. J. Z. Novák. Frýdek-Místek: Alpress.
- Yourcenarová, Marguerite. 1971. *Hadriánovy paměti*. Přel. M. Veselá-Janů. Praha: Odeon.

Texty Françoise Rastiera:

1972. Systématique des isotopies. In: A. J. Greimas: *Essais de sémiotique poétique*. Paris: Larousse, str. 80-106.
1987. *Sémantique interprétative*. Paris: PUF.
1989. *Sens et textualité*. Paris: Hachette.
1992. La Bette et la Bête - une aporie du réalisme. In: Ph. Hamon, J.-P. Leduc-Adine (vyd.). *Mimesis et Semiosis. Littérature et représentation*. Paris: Nathan, 1992, str. 205-217.
1992. Réalisme sémantique et réalisme esthétique. *Théorie, Littérature, Enseignement*, 10, tr. 81-119.
1994. Sur l'immanentisme en sémantique. *Cahiers de Linguistique Française*, 15, str. 325-335.
1995. Le terme: entre onotologie et linguistique. *La banque des mots*, 7, str. 35-65.
1998. De la sémantique à la sémiotique. *Débats Sémiotiques*, 2000, 6/1-2, Société de sémiotique du

Québec, str. 5-15.

2000. De la sémantique cognitive à la sémantique diachronique : les valeurs et évolutions des classes lexicales. In: J. François (vyd.). *Théories contemporaines du changement sémantique. Mémoires de la société de linguistique de Paris*, IX, Louvain: Peeters, 2000, str. 135-164.

2001. *Arts et sciences du texte*. Paris: PUF.

2006. Formes sémantique et textualité. *Langages*, 3/163, str. 99-114.

2007. Passages. *Corpus*, 6, str. 125-152.

Ostatní texty:

Benveniste, Émile. 1966. Catégories de pensée et catégories de langue. In týž: *Problèmes de linguistique générale I*. Paris: Gallimard, str. 63-74.

Benveniste, Émile. 1966. Les niveaux de l'analyse linguistique. In týž: *Problèmes de linguistique générale I*, str. 119-131.

Benveniste 1966. La notion de „rythme“ dans son expression linguistique. In týž: *Problèmes de linguistique générale I*, str. 327-335.

Benveniste, Émile. 1974. Sémiologie de la langue. In týž: *Problèmes de linguistique générale II*. Paris: Gallimard, str. 43-66.

Benveniste, Émile. 1974. La forme et le sens dans le langage. In týž: *Problèmes de linguistique générale II*, str. 215-238.

- Bremond, Claude. 2002. Logika narativních možností. In: Kylvoušek, P. (vyd.). *Znak, struktura, vyprávění: výběr z prací francouzského strukturalismu*. Brno, str. 118-141.
- Coşeriu, Eugenio. 1979. System, Norm und Rede. Přel. H. Bertsch. In týž: *Sprache. Strukturen und Funktionen: 12 Aufsätze zur allgemeinen und romanischen Sprachwissenschaft*. Tübingen: Gunter Narr, str. 45-59.
- Dessons, Gérard. 1995. Les enjeux de la manière. *Langages*, 29/118, str. 56-63.
- Dosse, François. 1992. *Histoire du structuralisme*, 2 sv. Paris: La Découverte.
- Fish, Stanley. 1970. Literature in the Reader. Affective Stylistics. *New Literary History*, 2, str. 123-162.
- Frank, Joseph. 1991. *The Idea of Spatial Form*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Genette, Gérard. 1972. *Figures III*. Paris: Seuil.
- Greimas, Algirdas, J. 1966. *Sémantique structurale*. Paris: Larousse.
- Greimas, Algirdas, J. 1970. Éléments d'une grammaire narrative. In týž: *Du sens*. Paris: Seuil, str. 157-183.
- Greimas, Algirdas, J. 1970. Les jeux des contraintes sémiotiques. In týž: *Du sens*, str. 135-155. (s F. Rastierem)
- Gutting, Gary. 2001. *French Philosophy in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harshav, Benjamin. 2007. The Meaning of Sound Patterns in Poetry. An Interaction Theory. In týž: *Explorations in Poetics*. Stanford: Stanford University Press, str. 140-160.
- Hjelmslev, Louis. 1975. *O základech teorie jazyka*. Přel. J. Čermák. Praha: Academia.
- Hoskovec, Tomáš. 2010. Poetika a filologie. In: A. Vermířovský (vyd.). *Poetický Cikháj v Brně*. Brno: Tribun EU, str. 13-26.
- Chatman, Seymour. 2008. *Příběh a diskurs. Narativní struktura v literatuře a filmu*. Přel. M. Orálek. Brno: Host.
- Jakobson, Roman. 1995. Baudelairovy Kočky. In týž: *Poetická funkce*. Jinočany: H&H, str. 73-105. (s C. Lévi-Straussem)
- Kant, Immanuel. 1975. *Kritika soudnosti*. Přel. W. Hansel a V. Špalek. Praha: Odeon.
- Kristeva, Julia. 1999. *Slovo, dialog, román. Texty o sémiotice*. Přel. J. Fulka. Praha: Sofis.
- Lévi-Strauss, Claude. 2006. *Strukturální antropologie*. Přel. J. Vacek. Praha: Argo.
- Lessing, Gotthold E. 1980. Láokoón neboli o hranicích malířství a poezie. In týž: *Hamburská dramaturgie*. Přel. J. Pospíšil a A. Simečková. Praha: Odeon, str. 289-386.
- Macherey, Pierre. 1966. L'analyse littéraire, tombeau des structures. *Les Temps Modernes*, 246, str. 907-928.

- Meschonnic, Henri. 1982. *Critique du rythme. Anthropologie historique du langage*. Lagrasse: Verdier.
- Meschonnic, Henri. 1988. Rhyme and Life. *Critical Inquiry*, 15/1, str. 90-107.
- Perry, Menakhem; Sternberg, Meir. 1986. The King through Ironic Eyes: Biblical Narrative and the Literary Reading Process. *Poetics Today*, 7/ 2, str. 275-322.
- Pinotti, Andrea. 2009. Mute Stories. Franz Wickhoff's Contribution to Figurative Narratology. (nepublikovaná přednáška)
- Pouillon, Jean. 1966. Présentation. Un essay de définition [du structuralisme]. *Les Temps Modernes*, 246, str. 769-790.
- Propp, Vladimir J. 1999. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Přel. M. Červenka a kol. Jinočany: H&H.
- de Saussure, Ferdinand. 2002. *Écrits de linguistique générale*. Simon Bouquet a Rudolf Engler (vyd.). Paris: Gallimard.
- de Saussure, Ferdinand. 2007. *Kurs obecné lingvistiky*. Přel. F. Čermák. Praha: Academia.
- Sternberg, Meir. 1990. Time and Reader. In: Ellen Spolsky (vyd.). *The Uses of Adversity*. Lewisburg: Bucknell University Press, str. 49-89.
- Šklovskij, Viktor. 2003. *Teorie prózy*. Přel. B. Mathesius. Praha: Akropolis.
- Todorov, Tzvetan. 1969. *Grammaire du Décameron*. Hague: Mouton.
- Todorov, Tzvetan. 2000. *Poetika prózy*. Přel. J. Pelán. Praha: Triáda.
- Yong-Ho Choi. 1996/1997. *Le temps chez Saussure*. Paris: Université Paris X-Nanterre. Dostupné na: http://www.revue-texto.net/Saussure/Sur_Saussure/Choi_these.pdf. (disertační práce)